

Egy aranyos viselet a „Varázshegyről”

ILON GÁBOR

38

A késő bronzkori urnamezős kultúra emlékei a velemi Szent Vid-hegyről (Vas megye)

Az Alpok keleti nyúlványát jelentő velemi Szent Vid-hegy szűkebb környezetét ma már elég jól ismerjük. Itt, a Gyöngyös-patak völgyét követő, úgynevezett borostyánkőúttól nem túl távoli, arra jó rálátást biztosító hegyen számos kincs került elő az elmúlt századokban. Számbavételükre és azonosításukra ez ideáig többen is kísérletet tettek. A valódi és véglegeshez közeli megoldás – véleményem szerint – azonban még várat magára. E régészeti leletek egy része ugyanis röviddel megtalálásukat követően „újrahasznosításra”, azaz beolvasztásra került vagy elkallódott, másik részük pedig magángyűjteményekbe (így Széchenyi Rezső vagy Miske Kálmán gyűjteményeibe) vagy külföldi közgyűjteményekbe (Graz, Bécs) vándorolt. Csak kisebb részük került a szombathelyi székhelyű, hajdani Vasvármegyei Múzeumba, amelynek jogutódja a mai Savaria Múzeum, de jutott néhány tárgy a Magyar Nemzeti Múzeumba is közülük.

Az I. pár egyik gömbszelete (fotó: Tárczy Tamás)

A Szent Vid-hegy templomával és teraszaival Velem község határában (fotó: Ilon Gábor)

A diadém és a gömbszeletek (fotó: Tárczy Tamás)

39

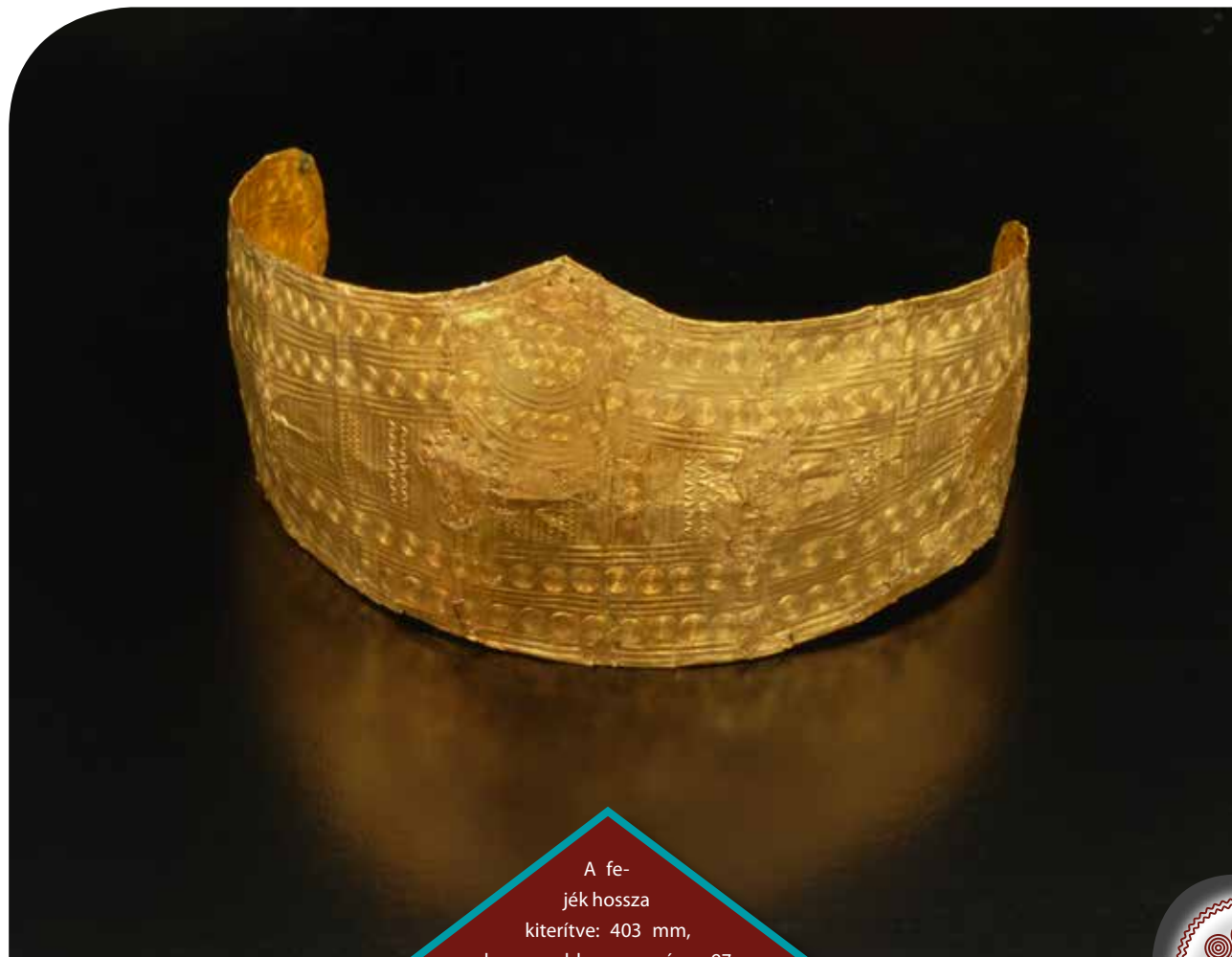
A Szent Vid-hegy a régészettudomány inventáriumába Rómer Flórisnak (1815–1889), a magyar régészet „alapító atyjának” a jóvoltából került be. 1869-ben egy római kori vízvezeték agyagcsöveit gyűjtötte össze elsőként a hegyen, de a lelőhely kutatástörténetének igazi kezdeményezője és meghatározó alakja, valamint a nemzetközi szaktudománnyal történő megismertetője vitathatatlanul báró Miske Kálmán volt. A hegy régészeti emlékeiről az 1890-es évek első felében Miskének már bizonyosan tudomása volt. Egy írásából arról értesülünk, hogy egy velemi parasztszöny volt a fő informátora: „a rendszeren vaját a házhoz szállító Kápillér Györgyné velemi lakos meglátván (Miske gyűjteményének vitrinbe helyezett bronzait – a szerző megjegyzése) elárulta, hogy felső szomszédja, szigeti Molnár Mihály szokott ilyeneket a községben gyűjteni és hogy azok a Szent Vid-ről kerülnek ki. Ez 1896. április hó 12-én történt. Ez évnek május hó végén találta földforgatás alkalmával egy nagyobb edényben Bóna János velemi lakos a [...] nagy bronzleletet...” Ezt a rendkívüli bronzkori leletegyüttest Kárpáti Kelemen, a Vasvármegyei Kultúregyesület elnöke, a Vasvármegyei Múzeum későbbi első igazgatója szerezte meg a létesítendő szombathelyi múzeum számára, további részeit pedig a Magyar Nemzeti Múzeum, valamint épp Miske Kálmán vásárolta meg.

Miske civilizált úriemberként, vagy csak óvatos és más, esetleges vevőkre féltékeny amatőr gyűjtőként – hiszen ekkor még a szombathelyi múzeum mai épülete sem állt, sőt ő maga is csak 1908-tól lesz a Régiség Tár őre – Bónya nevének csak a monogramját (B. J.) közli az *Archeológiai Értesítő* hasábjain.

A velemi asszony elbeszélését követően a megtaláló Bónya/Bónya (és nem Bóna, ahogy Miske az előbbi idézetben nevezte) nyilván jó üzletet látott abban, hogy – a falusi gondolkodásmódban csodabogárnak számító – báró Miskének bronzokat adjon el. Az események alakulásáról 1896 májusában így tudósít Miske: „Folyó hó 18-án bejött B. J. velemi lakos eladásra hozván magával agyag edényeket s több sarló, kés s tekercs töredéket, melynek megvétele után azon hírrel örvendeztetett meg, hogy otthon még nagyobb ép darabjai vannak.” Ugyanakkor a műgyűjtő, gróf Széchenyi Rezső és a saját költségén Miske, Kárpáti Kelemennel együttműködésben, már 1896-ban – mai fogalommal élve – hitelesítő feltárást végeztek a több száz darabból álló úgynevezett I. számú kincs találati helyén. Sajnos eredménytelenül. 1898 júliusában történt az első államsegélyből finanszírozott feltárást, amelyet ismételt Kárpáti és Miske vezetett.

A fejék hossza kiterítve: 403 mm, legnagyobb magassága: 97 mm. A fólia vastagsága: 0,41–0,6 mm. Legnagyobb átmérője az új restaurálást követő nyugalmi helyzetében: 193 mm. Súlya: 23,09 g. A hiányos, ezért ma kiegészített gömbszelet-fóliák átmérője 56 mm, peremüket bronzdróton aranyspirál díszíti. Restaurálás előtti súlyuk: 3,16 – 1,50 – 2,05 – 2,46 g. A fóliák súlyadatai az európai bronzkor hipotetikus értékmérő standardjaiba illeszkednek.

A különböző forrásokból támasztott kutatások végül egészen 1929-ig folytatódtak.

Miske a lelőhely jelentőségét jól látva és féltve azt a Trianon utáni Magyarország ércéhségétől, korát évtizedekkel megelőzve 1923 októberében Vas me-

gye al- és főispánjának azt javasolja, hogy a hegyet és annak 1–3 kilométeres körzetét nyilvánítsák „tiltott területté”, azaz mai kifejezéssel élve: védetté. Javasolata szerint ebben a zónában csak a földművelés folytatódhassék, és mindennemű kutatást csak a Vasvármegyei Múzeum végez-

1901-től Miske irányításával történtek az ásatások, minden évben több-kevesebb napon, sőt héten át. 1902–1903-ban Török Aurél antropológus, budapesti egyetemi tanár volt Miske munkatársa, akivel a hegy hun kori temetkezéseit egy bécsi szaklapban szinte azonnal közre is adták. Több ásatási kampányban volt munkatárs a soproni Bella Lajos is, aki 1922-ben már mint a Magyar Nemzeti Múzeum megbízottja volt jelen.

A diadém (fotó: Tárczy Tamás)

hessen. A régészeti örökségvédelmet megvalósító miniszteri rendelet azonban végül csak az 1960-as évek végén született meg, és csupán magára a hegyre korlátozódott.

Miske feltárásainak nemzetközileg is leghíresebbé vált eredménye egy díszruha darabjaiból álló bronzkori aranykincs-cseregélyes volt. Ezt az 1896-ban kincskeresők által kiásott, több száz darabból álló I. bronzkincs közelében, az 1929. szeptember 5. előtti napokban találták. Hajdani tulajdonosa a Szent Vid-forrástól északra, egy felállított, hegyes kő alá rejtette el. Ma már jól tudjuk, hogy a nedves környezet, a folyóvíz, avagy a forrás közelsége az európai bronzkor emberének is kedvelt, általánosan használt, s a tájban megkülönböztetett helyzetű, a feltételezett áldozat

Rómer Flóris

A gömbszeletek 7 db, központi koncentrikus köre, illetve a diadém oromzatán látható ugyanennyi beponcolt kör talán a Fiastyúk csillagképet jeleníti meg. Ez pedig a paraszti társadalmakban a földműves munkával töltendő év kezdetét és végét, azaz összesen 221 napot jelent. A töredékes peremű diadém azonban már csak 119 db koncentrikus kör számolható meg.

Az ötvös által használt poncolók méretadatai és az anyagvizsgálat alapján úgy gondolom, hogy az aranyfóliák egy műhelyben és akár helyben is készülhettek a Kr. e. 12. század végén. Miután ilyen stílusú aranytárgyak a mai Spanyolországtól Skandinávián és Németországon át a Kárpát-medencéig széles körben megtalálhatók, megállapítható, hogy a bronzkori Európa legfelső társadalmi rétegének elitjét a hatalmat, erőt és gazdagságot jelképező exkluzív áruk (pl. réz, arany, ezüst, borostyán, valamint a só) kereskedelmének monopolizálása, az egységesített súly- és értékmérő rendszer, az aranyfóliával bevont viseleti és rangjelző együttesek és aranyfólia bevonatos, reprezentációs célú edények jellemzik, amelyeken gyakorta ugyanaz a szimbólumrendszer jelenik meg.

Ezek után nem csoda, hogy a régészettudományak maig kedvelt célpontja e titokzatos hegy. 1972-ben Károlyi Mária, a Savaria Múzeum ma már nyugalmazott régésze „vette fel újra a régészeti kutatás fonálát”. Eredményeit 1985-ben publikálta. 1973 és 1986 között a Savaria Múzeum igazgató-régésze, Bándi Gábor (1939–1988) és Fekete Mária régész vezetésével zajlottak ugyanitt ásatások. Az 1989–1993-ban Szabó Miklós akadémikus nevével fémjelezhető francia-

magyar kutatások elsősorban a hegy kelta korának megismerését célozták, de a késő bronz- és koravaskor emlékeit is feltárták. Projektjük eredményeit nagyon gyorsan és alapos feldolgozásokban közzétették.

Sajnálatos, hogy a Miske- és a Bándi-Fekete-ásatások szinte teljes leletanyaga maig publikálatlan. Tehát bőven van még tennivalónk e „Varázshegy” további titkainak feltárása kapcsán!

○○○

bemutatására alkalmasnak talált helyszíne volt. A kincs tehát nem véletlenül került itt a földbe! Az aranyos díszruha tulajdonosa nagy valószínűséggel a hegyet és környékét, beleértve az egyik, európai jelentőségű kereskedelmi bonyolító utat is ellenőrző uralkodócsalád egyik hölgy tagja lehetett. Az eredetileg bronzlemez (réz – ón – ólom) hordozóra montírozott fejdísz (azaz diadémot) elrejtői több lapra hajtogatták. E lapok közé dugták a négy, eredetileg gömbszelet alakú, aranyfóliával bevont, kerek, de összepréselt bronzlemezt. Mindezeket pedig egy ma 66 darabban található, de eredetileg talán melldíszként funkcionáló aranszál spiráljaival tekerescelték össze.

A diadémot 1943-ban Mozsolics Amália, a Magyar Nemzeti Múzeum régésze restauráltatta, akinek 1950-ben, Svájcban jelent meg német nyelvű könyve az aranykincsről. A teljes kincset 2004–2006-ban már e sorok szerzője restauráltatta. Ekkor anyagvizsgálata is megtörtént. Eszerint a diadém és a három gömbszelet, valamint egy spiráltöredék összetétele ≈ 79–82% arany, ≈ 15–18% ezüst és ≈ 2–3% réz. Miután ónt (Sn) ez a vizsgálat nem mutatott ki, így a felhasznált arany eredetének (mosott vagy bányászott?) kérdése továbbra is nyitott maradt.

Az I. pár másik gömbszelete (fotó: Takács Tibor)

